

Arthur Fang – en pioner som lokalhistoriker

Af Henrik Denman

For journalisten og erhvervsmanden Arthur Fang kom Roskildes historie til at fylde et langt og aktivt liv. Gennem årtier har han fremstået som lokalhistorikeren, der havde et stort kendskab til sin by, og som forstod at delagtiggøre andre i sin viden på en indsigtfuld og livfuld måde. Han fik stor betydning for udbredelsen af især Roskildes tidlige historie, men også for Historisk Samfund for Roskilde Amt. I anledning af 100-året for foreningens start skal det følgende handle om lokalhistorikeren og historiefortælleren Arthur Fang.

Han var født i Roskilde, og her boede han indtil sin død i 1973, 91 år gammel.¹ Hans barndomshjem lå i hjertet af Roskilde, i den gamle bryggergård i Algade. I en årrække bevarede han sin tilknytning til det bryggeri, som hans far drev. Efter faderens død i 1897, bestyrede han bryggeriet fra 1914 til 1919. Sammen med brygger H. Christiansen ejede han Roskilde Bryggeri fra 1919 og det store ejendomskompleks i Algade 15, som i dag er nemt at genkende med de store bogstaver BRYGGERGAARDEN ud mod Algade. Han solgte siden sin part af ejendommen.²

Arthur Fang har sagt om sin opvækst:

Jeg er født i den gamle bryggergård på Algade, og min barndom på dette interessante sted har utvivlsomt været med til at give mine interesser retning mod lokalhistorien.³

Inden Arthur Fang fandt sin blivende plads som byens lokalhistoriker, udviklede han sine skrivefærdigheder og fortællelyst som journalist. Han blev student fra Roskilde Katedralskole i 1901, tog filosofikum og begyndte at studere historie ved universitetet. Det blev imidlertid journalistikken, der vækkede hans største interesse.

Årene som journalist

Byens aviser havde dengang kun redaktøren som skrivende medarbejder. *Roskilde Tidende* havde fået J. Wreschner som redaktør, og han havde fået den for den tid revolutionerende idé at ansætte en medarbejder. Da den første journalist ved bladet gik over til det konkurrerende *Roskilde Dagblad*, benyttede Arthur

Fang chancen og blev antaget som redaktionssekretær. Som journalist ved *Roskilde Tidende* var han myreflittig og skrev om stort og småt – og han fik mulighed for at prøve kræfter med store journalistiske reportager, der rakte langt ud over byens grænser. Han var således i 1908 avisens udsendte medarbejder i Hamburg, hvortil en tyv flygtede efter at have stjålet guld i Roskilde Domkirke,⁴ han fulgte Alberti-sagen i 1908-09 for sin avis, og han skrev om brandkatastrofen i Svogerslev. I 1912 blev han forretningsfører ved *Roskilde Tidende*, men to år senere tog han afsked for at lede Roskilde Bryggeri.

Vejen var for Arthur Fang nu banet for at kaste sig over sin store interesse, Roskildes lokalhistorie, med en imponerende og vedvarende energi. Selv om han havde forladt stillingen som journalist ved den lokale avis, bevarede han sin tilknytning til dagspressen og skrev gennem årene talrige artikler især om historiske emner til blandt andet *Roskilde Tidende*, *Roskilde Dagblad*, *Politiken* og *Illustreret Tidende*. I de følgende årtier fik Arthur Fang i artikler og bøger gjort byens historie tilgængelig for den brede offentlighed.

Hjemmet på Uglebjerg

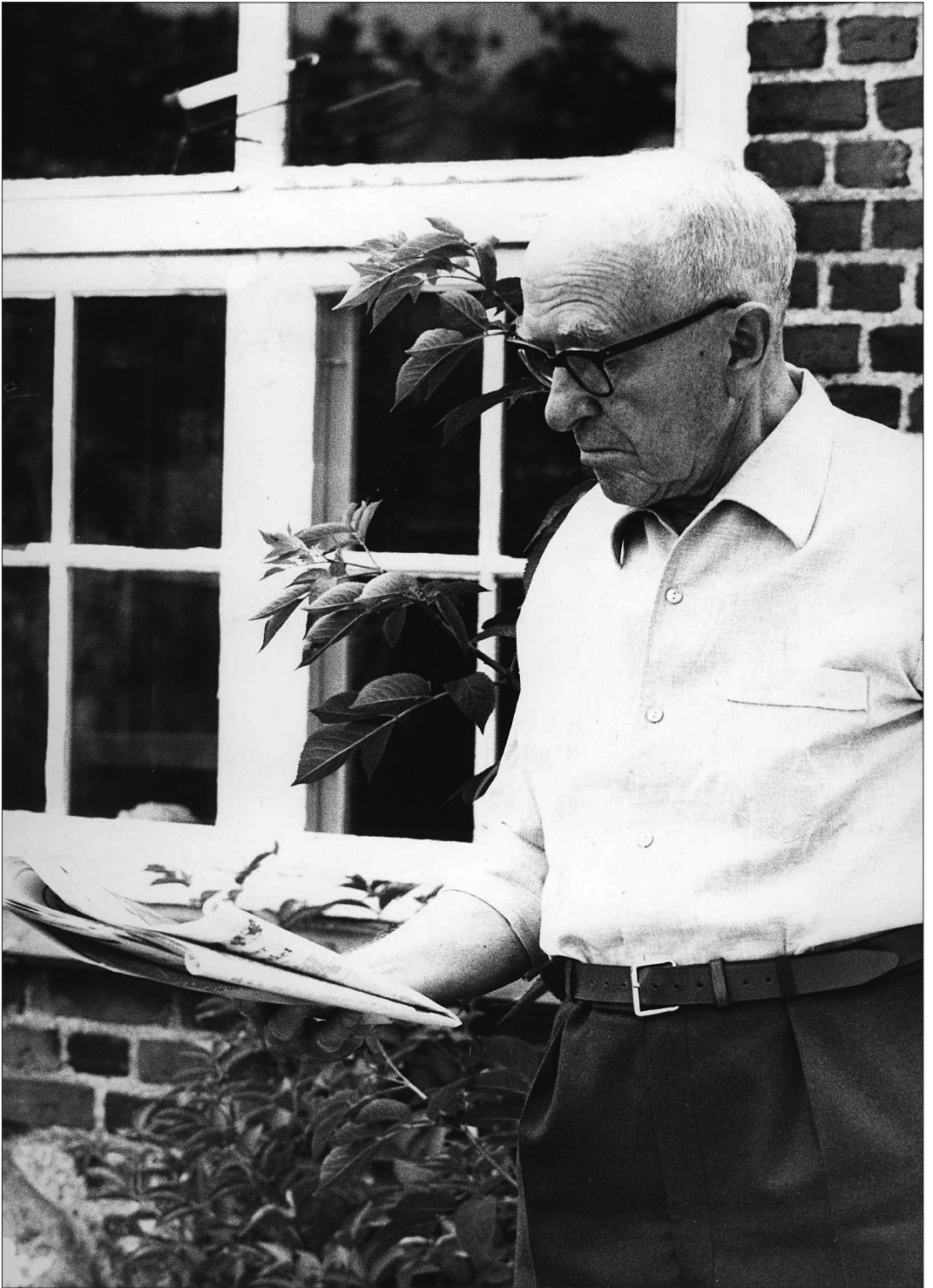
Arthur Fang brugte sit lokale engagement og sin lokalhistoriske viden på mangfoldige områder. Han var med borgmester Arthur Jacobsens ord en institution i sin by på det lokalhistoriske, kulturelle og turistmæssige område.

Han bevarede livet igennem en nær tilknytning til byen – i øvrigt sammen med sin kone, Fanny Fang, der også var en aktiv og meget skrivende lokalhistoriker. De boede i maleren L.A. Rings gamle hus på Uglebjerg på Skt. Jørgensbjerg. Her boede Arthur Fang til sin død i 1973.

Vi har en levende beskrivelse af hjemmet på Uglebjerg. Hans Rønø beskrev i 1950 et besøg hos Fang, der tog imod den besøgende i hoveddøren, som var flankeret af et prægtigt billedskærerarbejde med to frygtindgydende uhyrer, hvis vrede åsyn var rettet mod den besøgende foran døren. Fang fortalte, at figurerne skulle holde onde ånder borte fra hjemmet. Han overtog dem sammen med huset, da han købte det af L.A. Rings dødsbo og flyttede ind nytårsdag 1934.

Her skrev Arthur Fang sit omfattende forfatterskab, som omfatter en lang række bøger og endnu flere avis- og tidsskriftartikler om Roskildes historie.

Fra sit arbejdsværelse i Rings gamle atelier var der et stort vindue, der vendte ud mod fjorden og landet. Her var bogreoler

Arthur Fang ved huset på Uglebjerg på Skt. Jørgensbjerg, hvor han til sin død i 1973. - Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

på alle vægge fra gulv til loft: "skribentens værktøj, håndbøger, tidsskrifter og fagbøger, spændende over historie og kulturhistorie, arkæologi og geologi, arkitektur og kunst – hele Arthur Fangs vidtrækkende interesseskala".⁵

Foreningslivet

Ved hans død blev der blandt andet skrevet om ham, at han var en institution inden for Roskildes historie, og at få eller måske ingen andre danske provinsbyer på det lokalhistoriske felt havde en kapacitet som han. Han blev da også hædret med Nationalmuseets sølvbæger og blev efter indstilling fra museet udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Arthur Fangs virkelyst begrænsede sig dog ikke til at skrive og fortælle om byens historie. Han var en aktiv foreningsmand, der satte sit præg på byen på mangfoldige områder.

Han havde en bred kulturel interesse, men han havde også en god social forståelse. Han var fra 1912 til 1949 i bestyrelsen for den daværende Foreningen til Opførelse af Arbejderboliger i Roskilde, der senere fik navnet Andelsboligforeningen af 1899.

Han var i mange år med i ledelsen af Roskilde Bibliotek, også da det var en privatejet institution i Bredgade, og da kommunen overtog biblioteket i 1950 som en kommunal opgave, gjorde byrådet Arthur Fang til medlem af biblioteksudvalget. Posten beklædte han til 1970.

I 100-året for stiftelsen af Historisk Samfund for Roskilde Amt skal det fremhæves, at Arthur Fang i 1910 var medstifter af Historisk Samfund for Københavns Amt, som foreningen hed i de første år. Han var fra 1932 til sin død i 1973 formand for Historisk Samfund.⁶

Arthur Fangs virke omfattede også Roskilde Museum og foreningen Nordens Roskilde-afdeling, hvor han begge steder var formand, Lejre Fredningsforening og Dansk Naturfredningsforenings lokalkomité, i hvilken egenskab han fik gennemført flere fredninger. Han bistod Nationalmuseet ved udgravninger, ombygninger og fredninger og tog initiativ til bevarelse af Skt. Laurentii kirketårn på Stændertorvet i Roskilde. Han spillede også en aktiv rolle i at sikre Skibssætningen i Lejre for eftertiden.

Om sit foreningsarbejde sagde han, at det foregik i "sammen slutninger med kulturelt, oplysende sigte og har derfor mit hjerte. Desuden kommer jeg derigennem i forbindelse med mennesker, der har samme interesse som jeg selv, og kan jeg endelig i al beskedenhed derved slumpe til at gavne min by eller dens borgere på et eller andet kulturelt område, så gør det jo heller ikke noget".⁷

Arthur Fang var med andre ord, hvad vi i dag vil kalde en kulturinstitution. Som efter oplysningstidens ideal var det hans mål at gavne og fornøje, og det mål nåede han fuldt ud.

Den historiske interesse

I dag er det først og fremmest hans forfatterskab, der har blivende værdi.⁸ De færreste får gravet hans mange avis- og tidsskrift-artikler frem, men hans mange bøger om Roskilde og omegns historie står tilgængelige på bibliotekets hylder og bruges flittig af både læg og lærd.

Arthur Fang vedkendte sig som Roskildehistoriker gerne sine to store forgængere og forbilleder, Hans Henrik Behrman og Jacob Kornerup. Han spandt videre på Roskildes "gyldne tråd", som han selv udtrykte det.

Hans Henrik Behrman er nok den mindst kendte af de to lokalhistorikere. Vi skal tilbage til guldalderetiden, hvor kulturlivet genopdagede Roskilde, og mange kulturpersonligheder opholdt sig i byen om sommeren. Lokale kræfter begyndte også at interessere sig for byens historie, således overlærer ved Latinskolen Hans Henrik Behrman (1776-1836) og senere Jacob Kornerup, professor i kunsthistorie (1825-1913). Begge udgav en Roskilde-historie.

Det er værd at opholde sig ved Jacob Kornerup et øjeblik. Arthur Fang nævnte flere gange Kornerup som sit forbillede; han fik allerede som hjemmeboende dreng kontakt med Kornerup, og de fik et vedvarende venskab.⁹ Fang skrev så tidligt som i 1925 en artikel om Kornerup og hans slægt. Her beskriver han Kornerups arkæologiske og kunstneriske arbejde, hvor han specielt var anerkendt for sit arbejde med danske landsbykirker, deres arkitektur, bygningshistorie og kalkmalerier. Fang havde dog også et godt øje for Kornerups litterære arbejde. Han skrev videnskabelige værker og populære artikler til det brede læserpublikum, hvor han gjorde sin fortjent som lokalhistoriker:

... længst vil han dog sikkert være kendt af dem, der engang i Fremtiden maatte beskæftige sig med Roskildes Historie.¹⁰

Journalisten og kulturhistorien

Fang så ikke sig selv om faghistoriker, men han havde en dybtgående og opdateret indsigt i faghistorikernes og arkæologernes nye fund og tolkninger. Han var formidleren, der med stor lyst og energi fortalte Roskilde bys historie. I et interview fortalte han om sit lokalhistoriske arbejde:

Jeg vil gerne her understrege, at jeg i de discipliner, jeg dyrker, kun er amatør, ikke forsker eller videnskabsmand. Når jeg skriver, er det journalistens lyst til at publicere, der finder udtryk. Jeg gransker ikke i arkiver. Det er livet og ikke støvet, der gælder for mig; det er kulturhistorien og ikke årstallene, der har mit hjerte. Det er den historie, der hælder mod myten, jeg dyrker og søger at levendegøre.

Det jeg imidlertid har mest mod på at skrive om, er mine egne erindringer fra Roskilde omkring århundredskiftet, den lille by på 6000 mennesker med sine pludrende kilder og klapprende møller. I forskellige jubilæumsskrifter for foreninger og institutioner har jeg givet skitser af dette bysamfund, som en næsten eksplosiv udvikling har gjort komplet fremmed for nutiden, selvom det kun ligger 50 år tilbage, men jeg arbejder på en samlet fremstilling. For en journalist er det nu engang morsomt at skrive om det, han selv har set og oplevet, frem for at støtte sig til andres materiale. Men det er jo nødvendigt, når man vil længere tilbage i tiden.¹¹

Allerede i de tidligste artikler er det tydeligt, at Arthur Fang drives af den arkæologiske interesse og med god brug af de journalistiske værktøjer. Et enkelt eksempel viser det. I 1931 skrev han en avisreportage fra de arkæologiske udgravninger på Gammelsøgaard øst for Roskilde. Her udgravede arkæologerne en gravplads fra bronzealderen. Arkæologerne fandt resterne af en egekiste med et ubrændt lig hyllet i oksehud, og i graven fandt arkæologerne desuden resterne af et sværd eller en dolk af bronze og en ravperle, der har siddet på en spiralring af bronze. Arthur Fang skriver i artiklen med stor respekt om den indgående nøjagtighed og omhu, arkæologerne arbejder med. Artiklens indledning er imidlertid et stykke levende journalistik, hvor Fang formår at fange læserens opmærksomhed:

Hvem er denne Mand? Det er saamænd ingen mindre end Lederen af det danske Nationalmuseums oldnordiske Afdeling, den højtansete Videnskabsmand, Museumsinspektør Carl Neergaard. Tror man, at en tredsaaerig Museumsleder i noget andet Land end Danmark selv vilde lægge sig paa Maven i et vaadt Jordhul en hundekold Martsdag for at undersøge en gammel Begravelse? Der er vist heller ikke ret mange, der tror det om Hr. Neergaard, thi for det meste plejer der at staa højtideligt i Bladene, at Museumsinspektør Neergaard overværede Udgravningen, og saa tænker man sig uvilkaarligt noget i Retning af en Eksellence i en Fløjlslænestol, som naar konge-

lig Majestæt Frederik den Syvende bivaanede arkæologiske Undersøgelser.¹²

Arthur Fang nåede at skrive en lang række bøger. Lad mig her punktvis fremhæve et par bøger i forfatterskabet, der viser væsentlige sider af hans interessefelt og hans rolle for formidler af byens historie.

Beretningen om et sogn

Hans første bog var *Den gamle Købmandsgaard* fra 1935, hvori han beskrev det daglige liv i disse gårde. Den smukt trykte bog fra Berlingske Forlag er rigt illustreret af Alfred Larsen med tegninger af gamle købmandsgårde fra hele landet – dog ikke fra Roskilde. Læseren er dog ikke i tvivl om, at Arthur Fang i bogen bruger meget erindringsstof fra Roskildes gamle købmandsgårde.

Blot to år efter udgav han *Sct. Jørgensbjerg* fra 1937. På mange måder er det en af hans mest fuldendte bøger, fordi han her lagde sig i sporet på en gruppe forfattere fra 1800-tallet som Evald Tang Kristensen, der rejste land og rige rundt for at indsamle vidnesbyrd og beretninger om skikke og levevis fra de gamle landbo- og husmandssamfund og egne på landet, fjernt fra de hastigt ekspanderende stationsbyer. Sognerådet i den gamle Sct. Jørgensbjerg Kommune havde bedt ham skrive bogen om det gamle sogn – og det var et særpræget sogn, han fik til opgave at beskrive: Dets eneste by var opkaldt efter et hus, der rummede al menneskelig gru, de spedalske, og byen var i det hele taget samlingssted for fattige og syge, men samtidig har sognet haft en kongeborg, et bispeslot og tre mærkværdige kirker, og hertil kom, at hovedparten af sognets areal tilhørte et gods, der var en kongelig gave til hovedstaden, som her skabte Nordens største hospital for sindslidende, Sct. Hans Hospital.

Arthur Fang skrev ikke en sædvanlig sognebeskrivelse, idet han valgte at se bort fra landbrugsforhold. Bogens første del er dels om sognets vestlige og østlige del og dels om det gamle bjerg. I bogens centrale og mest omfattende del er hovedteamet de gamle beboere og den udbredte fattigdom, der prægede den lokale befolkning, men samtidig formår han at indfange og fastholde et tidsbillede, der ellers ville være gået tabt. Det omfatter også datidens hektiske aktivitet på havnen, de muntre dage på restaurant Børsen og i Alleenlyst og den årlige fugleskydning, som først senere rykkede ind i byens centrum. Først og fremmest giver Fang en nærgående og indfølt beskrivelse af fattigdommen og dens ansigt med bydelens originaler og personligheder som

Svensk Lars og Torske-Jens, Løgne-Johannes og Tykke Dorte, men også de få fra byen, der arbejdede sig op til høje stillinger i samfundet. Skt. Jørgensbjerg var berygtet langt væk, skriver han, og afslutter bogen med følgende sammenfattende ord om "de gode, gamle dage", der vidner om en udtalt social indignation:

Ingen ønsker dem tilbage med al deres Fattigdom og Snavs, Raahed og Drikkeri; men paa den anden Side er der ingen Grund til for os fra "den nye Tid" at græde over de gamle Bjerringer, især naar de ikke selv gør det. For det var næppe sort i sort alt sammen. De Gamle havde frem for Nutiden et dybt Fond af sund Livsglæde at øse af, en naturlig Gemytlig-hed og Mangel paa Blaserthed. Det er ikke Mening at prise den paatvungne Nøjsomhed eller anden "Fattigmands-Dyd", men i den usammensatte Tilværelse naar man nu engang lettest til Tilfredshed og organisk Glæde. Der var Natur i de gamle, noget af Oprindeligheden i Behold. Endnu levede de sammen med "Naturen" og lod den direkte yde det, den kunde. Det raske Fribytterliv, som de gamle Bjerringer levede, var i Slægt med den urgamle Jæger- og Samlertilværelse – Stenaldermandens. Og den taler nu engang til noget, der ligger i ethvert Mandfolk, som blot har en Smule Primitivitet i Behold. Og saa havde de Gamle en Frihed, der snart kun kendes af Navn!¹³

Hovedværket om Roskilde

I 1960 udgav Arthur Fang bogen *Roskilde Domkirke* gennem 1000 år, men hans hovedværk er tobindsværket *Roskilde. Fra byen og dens historie*, hvoraf første bind udkom i 1945 og det andet som sent som i 1970 (begge bind genoptrykt i 1971). Heri samlede han sin viden om byens opståen og udvikling med hovedvægt på byens stærke position i middelalderen. Første bind fremstår som det mest helstøbte værk. Heri står domkirken som midtpunkt i den historiefortælling om Roskilde, som værket er lagt op til – i første bind især middelalderen, i andet bind er fremstillingen ført frem til 1800-tallet.

Arthur Fang gjorde flittig brug af kilder og den nyeste viden om domkirken og det tætte klostermiljø, som prægede byen gennem middelalderen, hvor Roskildes historie også er et udsnit af Danmarks historie. Første bind er skrevet som et drama i historiske billeder, begyndende med Kongsgården og det tidligste Roskilde, videre med Bispestolens oprettelse, kampen mod venderne og det uhyggelige opgør mellem Svend, Knud og Valdemar

ved blodgildet på Kongsgården, så nogle glimt af livet bag voldene, byens udseende, dens befolkning, adelige og gejstlige, købmænd og håndværkere, godt folk og skidt folk, byen i arbejde og fest, sluttende med reformationens tidehverv. Som lede-tråd i denne billedrække står den pompøse domkirke, hvorm kirker og klostre og borgernes huse grupperede sig i tilbørlig uanselighed.

Udgivelsen af første bind af værket om Roskilde betød stor anerkendelse langt uden for bygrænsen af Arthur Fangs arbejde som lokalhistoriker. De landsdækkende aviser bragte store anmeldelser, og det må have glædet ham at læse museumsinspektør Axel Steensbergs positive modtagelse:

Fang er den første Pædagog og en dygtig Journalist. [...] I Bogen om Roskilde udfolder hans Talent sig for Alvor. Han har samlet sin Skildring i en Række Kapitler, der ofte former sig som Livsbilleder og kan læses uafhængigt af hinanden.¹⁴

Med udgangspunkt i bogen pegede Axel Steensberg endda på nye muligheder for en fornyelse af vores historieskrivning, som det kulturhistoriske synspunkt hos Arthur Fang indebar, og Steensberg efterlyste i dagbladet *Politiken* et Institut for sammenlignende Kulturforskning i lighed med norske og svenske institutioner.

Arthur Fang ved udflugt til Bognos 1919. - Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Museumsoverinspektør Hans Stiesdal, murermester Frederik Schledermann og Arthur Fang drøfter udgravningerne med sparekassedirektør Knud Henker. Udgravningerne blev foretaget i Algade 3 og 5, hvor man fandt resterne af beværternes ølaftapningskældre. - Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

I andet bind af Roskilde samlede Arthur Fang flere kapitler om byen og dens domkirke. Bogen bidrager fint med yderligere viden om byens gejstlighed, svenskerkrigene i midten af 1600-tallet, pest og brande og Roskilde som en stagnerende købstad efter reformationen frem til 1800-tallet efter engelske og spanske soldaters ophold i byen i århundredets begyndelse under Napoleonskrigene.

En pioner

Arthur Fangs store fortjeneste ligger i at samle den tilgængelige viden fra arkæologiske udgravninger og faghistorikeres afhandlinger og at formidle det på en måde, der fik stor udbredelse. Han valgte en rolle som pædagog og formidler, som forenede historieskrivning og kulturforskning – og som sådan står han også i dag som byens førende lokalhistoriker.

Arthur Fangs arbejde skal ses i lyset af en udvikling i en ny og kraftig historisk interesse, der fra 1800-tallets midte og ind i de første par årtier i 1900-tallet skabte de lokalhistoriske institutio-

ner af historiske samfund, museer og arkivet. Denne udvikling blev landet over båret frem af en kreds af levende interesserede personligheder, der ydede et energisk, uegennyttigt arbejde. Som museumsinspektør ved Roskilde Museum, Niels A. Christensen, har påpeget, så er det bemærkelsesværdigt, at denne indsats, der var præget af kyndighed og stor lokalhistorisk viden, alene blev givet ud fra en kærlighed til byens og egnens historie.¹⁵

En sådan pioner var Arthur Fang. Han skrev om kirkerne, kilderne, bygningerne og menneskene, der nåede at fortælle om fortiden.

Ved siden af det lokalhistoriske forfatterskab kastede han sig over talrige andre opgaver i foreninger og udvalg. Han var således i en periode også medlem af et særligt vejnavneudvalg, og han havde sin væsentlige andel i, at vejene i Egne Hjem-området fik navne som Liden Kirstens Vej og Prins Buris Vej. Det forunderlige i dag er, at Roskilde Kommune endnu ikke har taget skridt til at navnegive en plads eller en gade efter en pioner inden for dansk lokalhistorie, Arthur Fang.

Noter

- 1 Arthur Fang blev født 14. juli 1882 som søn af købmand og brygger F.R. Frederiksen (død 1897) og hustru Tekla, født Langreuter (død 1937). Biografiske oplysninger findes i Sv. Cedergreen Bech (red.): *Dansk Biografisk Leksikon*, bd. 4, Kbh. 1980.
- 2 Om Roskilde Bryggeri se Bent Thomas Larsen på www.restaurant-bryggergaarden.dk/thomaslarsen1.htm
- 3 Hans Rønø: "Vi besøger Arthur Fang" i *Jul i Roskilde* 1950, s. 19.
- 4 Arthur Fang har fortalt om sine år som journalist i *Roskilde Tidende* 9.7.1952.
- 5 Hans Rønø s. 18.
- 6 Se Ernst Verwohlt: "Arthur Fang in memoriam 1882-1973" i *Historisk årbog for Roskilde amt* 1976, s. 5.
- 7 Hans Rønø s. 20
- 8 Om forfatterskabet se Oluf Abitz: *Lokalhistorikeren, forfatteren Arthur Fang på 70-årsdagen den 14. juli 1952. En bibliografi*. Udg. af Roskilde Bibliotek, Roskilde 1952. 16 s.
- 9 Meddelt mig af Lotte Fang.
- 10 Arthur Fang: *Professor Jacob Kornerup og hans Slægt*, Roskilde 1925, s. 5.
- 11 Hans Rønø s. 19.
- 12 Arthur Fang: "Graven i Borghøj" i *Roskilde-Føljetoner*, bd. 3, 1931, s. 31.

- 13 Arthur Fang: *Sct. Jørgensbjerg*, Roskilde 2. udg. 1971, s. 175-76.
- 14 *Politiken* 20.4.1945.
- 15 Niels A. Christiansen: "Arthur Fang mindes" i *Roskilde Dagblad* 20.10.1973.